

zinsleer

begrip van de syntaxis

“Understanding Syntax” van Maggie Tallerman
voor het Nederlands bewerkt en vermeerderd
door

Jan-Wouter Zwart

versie 2.1
Groningen, juli 2011

Voorbericht

Deze syllabus bevat een bewerking voor het Nederlandse taalgebied van het boek *Understanding Syntax* van Maggie Tallerman, dat in 1998 bij Arnold (UK) is verschenen. Het voornaamste verschil met het oorspronkelijk werk is dat deze syllabus zich richt op een publiek van moedertaalsprekers van het Nederlands. Daartoe zijn vrijwel alle voorbeelden uit het Engels vervangen door voorbeelden uit het Nederlands, wat zeer vaak een andere presentatie van het materiaal met zich mee moest brengen. Ook zijn een aantal paragrafen omgewerkt of vervangen door andere, en zijn de nodige correcties aangebracht; hoofdstuk 8 en 9 zijn geheel nieuw. Voor haar medewerking bij het tot stand komen van deze bewerking mag ik de oorspronkelijke auteur van harte bedanken.

Dit boek beoogt een eerste inleiding in de syntaxis te geven, en veronderstelt — behalve elementaire beheersing van het Engels — geen enkele voorkennis. Het boek kan tevens gebruikt worden als een inleiding in de syntaxis van het Nederlands, met dien verstande dat de syntaxis van het Nederlands gepresenteerd wordt in het licht van de syntactische variatie die we door de talen heen aantreffen. Daarin wijkt het sterk af van de gebruikelijke benadering, die de syntaxis van het Nederlands presenteert in de context van het traditionele ontleden. Daarvan wordt hier dan ook geen beheersing verondersteld.

In vergelijking met eerdere versies zij opgemerkt dat nu voor het eerst het complete materiaal voor de cursus *Syntaxis 1: zinsleer* (LTX001P05) in de syllabus is opgenomen, inclusief opdrachten, tips voor verder lezen, bibliografie en index. Voor commentaar op eerdere versies van dit boek bedank ik de docenten en studenten die er mee gewerkt hebben. Dankzij hun aanwijzingen konden tal van correcties aangebracht worden. Verdere op- of aanmerkingen blijven van harte welkom op c.j.w.zwart@rug.nl.

Jan-Wouter Zwart

Groningen, 8 juli 2005

In deze jongste versie zijn enkele correcties aangebracht.

Groningen, 8 juli 2011

Inhoud

1. Wat is syntaxis?	1
1.1 Wat begrippen en misverstanden	1
1.1.1 Waar gaat het om bij de syntaxis?	1
1.1.2 Taalverandering	9
1.2 Voorbeeldzinnen gebruiken	15
1.2.1 Waarom niet gewoon alleen Nederlandse voorbeeldzinnen?	15
1.2.2 Hoe je voorbeeldzinnen moet lezen	17
1.2.2.1 De vormgeving van de voorbeeldzinnen	17
1.2.2.2 Lexicale en functionele informatie	19
1.2.2.3 De categorieën persoon en getal	21
1.2.2.4 Schriftsystemen en glossen	23
1.3 Waarom hebben talen syntaxis?	23
1.3.1 Woordvolgorde	23
1.3.2 Promotie en degradatie	27
1.3.3 Alle talen hebben structuur	29
2. Woordklassen	33
2.1 Woordklassen identificeren	33
2.1.1 Hoe weten we dat er verschillende woordklassen zijn?	33
2.1.2 De noodzaak van formele tests	35
2.1.3 Identificatie van woordklassen door sprekers in de praktijk	36
2.2 Distributie	40
2.2.1 Werkwoorden	40
2.2.1.1 Soorten werkwoorden	40
2.2.1.2 De positie van werkwoorden	42
2.2.2 De naamwoordgroep	44
2.2.2.1 Naamwoorden en de gesloten klasse van de determinatoren	44
2.2.2.2 Semantische en syntactische functies van de naamwoordgroep	47
2.2.3 De adjectiefgroep	52
2.2.3.1 Adjectieven en de gesloten klasse van de graadaanduiders	52
2.2.3.2 Positie en functie van de adjectiefgroep	53
2.2.3.3 Kunnen we zonder adjectieven?	54
2.2.4 De voorzetselgroep	55
2.2.4.1 De structuur van de voorzetselgroep	55
2.2.4.2 De functies van de voorzetselgroep	57
2.2.5 Adverbia	58
2.2.6 Conclusie	60
2.3 Vorm	60
2.3.1 Inleiding	61
2.3.2 De belangrijkste functionele categorieën	62
2.3.2.1 Functionele categorieën voor naamwoorden getal • geslacht • definietheid • naamval	62
2.3.2.2 Functionele categorieën voor werkwoorden tijd en aspect • modus • actief/passief • agreement	65
2.3.2.3 Functionele categorieën voor adjectieven graad • agreement	72
2.3.2.4 Functionele categorieën voor voorzetsels	73
2.4 Samenvatting	73

3. Zinnen	75
3.1 Eenvoudige zinnen en de notie finietheid	75
3.1.1 Deelzinnen en eenvoudige zinnen	75
3.1.2 Finietheid en hulpwerkwoorden	78
modale hulpwerkwoorden • aspectuele hulpwerkwoorden • variatie tussen talen	
3.1.3 Niet-finiete werkwoorden	82
infinitieven • participia • variatie	
3.1.4 Samenvatting	84
3.2 Complexe zinnen	85
3.2.1 Definities en voorbeelden	85
3.2.2 Hoofd- en bijzinnen uit elkaar houden	88
3.3 Zinstypen door de talen heen	92
3.3.1 Talen zonder infinitiefzinnen	92
3.3.2 Infinitieven met verbuiging	93
3.3.3 De coördinatiestrategie	94
3.3.4 Nominalisatie	95
3.3.5 Werkwoordreeksen	96
3.3.6 Samenvatting	98
3.4 Relatieve zinnen	99
3.4.1 Voorbeelden en definities	99
3.4.2 Variatie door de talen heen	102
3.5 Samenvatting	104
4. Hoofden en woordgroepen	105
4.1 Hoofden en afhankelijke elementen	105
4.1.1 Eigenschappen van hoofden	105
4.1.1.1 Wat is een hoofd?	105
4.1.1.2 Wat hoofden met afhankelijke elementen doen	107
4.1.1.3 Samenvatting: de eigenschappen van hoofden	109
4.1.2 Meer over afhankelijke elementen	109
4.1.2.1 Adjuncten en complementen	109
4.1.2.2 Werkwoorden en hun complementen	112
4.1.2.3 Andere hoofden en hun complementen	115
4.1.2.4 Determinatoren en naamwoorden	116
4.1.2.5 Woordgroepen in woordgroepen in woordgroepen	118
4.1.3 Waar in de woordgroep staat het hoofd?	119
4.1.3.1 Hoofd-initiële talen	119
4.1.3.2 Hoofd-finale talen	120
4.1.3.3 Hoofd-initiële talen en hoofd-finale talen: een oefening	122
4.2 Talen met head-marking en talen met dependent-marking	123
4.2.1 Definities en illustraties	123
4.2.1.1 Syntactische relaties tussen hoofden en afhankelijke elementen	123
4.2.1.2 Een adpositie en zijn object-NP	125
4.2.1.3 Een werkwoord en zijn argumenten	127
4.2.1.4 Een naamwoord en zijn bezitter	128
4.2.1.5 Een naamwoord en zijn adjectief	129
4.2.1.6 Hoofd- en dependensmarkering: een oefening	130
4.2.2 Wat typologische verschillen tussen talen	132
4.2.3 Samenvatting	133

5. Hoe identificeer je constituenten?	135
5.1 De structuur van de zin ontdekken	135
5.1.1 Bewijs dat zinnen structuur hebben	135
5.1.2 Syntactische tests voor constituentschap	138
5.1.3 Notatie van de constituentstructuur in een 'boom'	144
5.1.4 Samenvatting	149
5.2 Boomdiagrammen en relaties in een boomstructuur	150
5.3 Zelf boomstructuren bouwen	153
5.3.1 Constituentschapstests toepassen	154
5.3.2 De coördinatietest	159
5.3.3 Asymmetrische structuur	162
5.3.4 Hebben alle talen dezelfde constituenten?	167
5.4 Samenvatting	168
6. Onderlinge relaties in de zin	169
6.1 Inleiding	169
6.2 Woordvolgorde	171
6.2.1 Basisvolgorde en afwijkende volgorde	171
6.2.2 Woordvolgordevariatie	173
6.2.3 Statistische patronen	174
6.3 Naamvalssystemen	176
6.3.1 Welke kern-NPs horen bij elkaar?	176
6.3.2 Illustratie van de belangrijkste naamvalssystemen	178
6.3.2.1 Nominatief/accusatief	178
6.3.2.2 Ergatief/absolutief	179
6.3.2.3 Mengvormen	181
6.3.2.4 Iets over gemarkeerde en ongemarkeerde vormen	183
6.4 Agreement	184
6.5 Grammaticale relaties	190
6.5.1 Inleiding	190
6.5.2 Subjecten	190
6.5.2.1 Typische eigenschappen van subjecten door de talen heen	191
6.5.2.2 Het subject in een paar concrete talen	195
6.5.2.2.1 IJslands • 6.5.2.2.2 Lezgisch • 6.5.2.2.3 Tagalog	
6.5.3 Objecten	202
6.6 Samenvatting	205
7. Syntactische processen	207
7.1 Passief en antipassief	207
7.1.1 De passieve constructie bij transitieve zinnen	207
7.1.2 De passieve constructie bij intransitieve zinnen	214
7.1.3 De antipassief	215
7.2 Andere processen die grammaticale relaties omgooien	217
7.2.1 De applicatief	217
7.2.2 De causatief	220
7.3 Syntactische processen die grammaticale relaties intact laten	225
7.3.1 Vraagwoordvragen	225
7.3.2 Andere vooropplaatsingen	227
7.4 Syntactische processen en constituentstructuur	228

8. iets over het taalvermogen	231
8.1 Hoe maak je een zin ?	231
8.1.1 Het taalvermogen als kennis	232
8.1.2 Structuur	234
8.1.3 Binaire vertakking	236
8.1.4 X-bar-structuur	236
8.1.5 Recursie	238
8.2 Relaties in termen van structuur	240
8.2.1 Twee typen afhankelijke elementen	240
8.2.2 Twee typen relaties	242
8.2.3 Terug naar hoofd- vs. dependensmarkering	243
8.2.4 Een uitbreiding: de c-commandeer-relatie	246
8.3 De interpretatie van pronomina	252
8.3.1 Pronomina	252
8.3.2 Anaforen	254
8.3.3 C-commanderen	256
8.3.4 Binding	260
8.4 C-commanderen en syntactische processen	262
8.5 Conclusie	267
9. Besluit	269
Opdrachten	273
Hoofdstuk 1, Wat is syntaxis ?	273
Hoofdstuk 2, Woordklassen	276
Hoofdstuk 3, Zinnen	280
Hoofdstuk 4, Hoofden en woordgroepen	283
Hoofdstuk 5, Hoe identificeer je constituenten ?	285
Hoofdstuk 6, Onderlinge relaties in de zin	290
Hoofdstuk 7, Syntactische processen	295
Hoofdstuk 8, iets over het taalvermogen	300
Lijst van talen	305
Verder lezen	309
Bibliografie	311
Index	319

Lijst van afkortingen van grammaticale termen

1	eerste persoon	INDIC	indicatief
2	tweede persoon	INF	infinitief
3	derde persoon	INTRANS	intransitief
1,7,9,10	geslachten in Bantutalen	IO	indirect object
A	transitief subject	MASC	mannelijk
A(P)	adjectief(groep)	N(P)	naamwoord(groep)
ABS	absolutief	NEG	negatief
ACC	accusatief	NOM	nominatief
Adv(P)	adverbium(groep)	NONPAST	niet-verleden tijd
APPL	applicatief	NTR	onzijdig
ASP	aspect	NONNTR	niet onzijdig, common gender
AUX	hulpwerkwoord	O	object
C(P)	voegwoord(groep)	OB	object
CAUS	causatief	P(P)	voorzetsel(groep)
CG	common gender	PASS	passief
COMP	voegwoord	PAST	verleden tijd
CONJ	nevenschikkend voegwoord	PART	participium
CTF	conjunctief	PERF	perfectum
D(P)	determinator(groep)	PL	meervoud
DAT	datief	POSS	possessief
DEF	bepaald	POT	potentialis
DEM	aanwijzend voornaamwoord	PRES	presens
DET	lidwoord	PROG	progressief
ERG	ergatief	PRT	partikel
EXC	exclusief	PUNC	punctueel
FEM	vrouwelijk	REL	relatief
FUT	toekomstige tijd	S	intransitief subject
GEN	genitief	SG	enkelvoud
HAB	habitueel	SU	subject
IMPF	imperfectum	TRANS	transitief
INC	inclusief	V(P)	werkwoord(groep)
INDEF	onbepaald	X'	X-bar